

Nicolae VASILE

Retroroman (11)

Trecerea de la profesionalismul pur la management, mai ales în știință, nu este o treabă foarte ușoară. În general specialiștii se îndrăgostesc de domeniul lor atât de tare încât orice evadare poate fi ușor echivalată cu o trădare. Însă perioada despre care vorbim, adică imediat după evenimentele din 1989, a reprezentat o scuză acceptabilă pentru cei care au trecut spre management, sau chiar spre politică. Mai mult, societatea chiar solicita oamenilor merituosi din diferite domenii de activitate să își asume responsabilități, după o lungă epocă în care meritocrația fusese serios călcată în picioare. De la mine se aștepta să fac un pas în direcția managementului de nivelul doi în interiorul institutului, câteva argumente fiind destul de convingătoare. Succesul proiectelor de motoare fără perii și stagiul de studii în SUA, în cadrul unei burse prin Academia Română, îmi crescuse mult imaginea și mulți dintre colegi considerau că promovarea ar fi ceva normal. Doar că nu toți gândeau așa. Surprinzător, dar în această perioadă a ieșit la iveală o caracteristică mai puțin pozitivă a profesorului Florin Tănăsescu, directorul institutului, cea de a ține cu dinții de scaun. El mă apreciasse anterior dar îmi și stabilise în mintea să o linie peste care nu trebuia să trec, pentru a nu fi un pericol. A făcut o mișcare preventivă în acest sens, pe care atunci nu am ghicit-o, din contra, m-a măgulit. Chiar în zilele calde ale revoluției, când încă se mai trăgea pe străzi, m-a propus ministru adjunct la Ministerul Electrotehnicii, Electronicii și Informaticii, din Guvernul Provizoriu Petre Roman, unde ministru era Anton Vătășescu, pe care îl cunoscusem prin activitatea noastră comună de cadre didactice asociate la Politehnică. Doar că mai târziu, fostul ministru Necula, care rămăsese în minister dar fără o poziție de conducere, mi-a mărturisit că propunerea lui Tănăsescu fusese o încercare de manipulare pentru a scăpa de mine din institut, unde văzuse că am o evoluție ascendentă. Odată plecat de acolo, după un mandat de câteva luni la minister așa fi intrat în mulțimea de foști miniștri aflați în bătaia vânturilor politicii. Oricum, eu refuzasem, dintr-un spirit de conservare natural care m-a însoțit mereu.

După ce ajunsesem director general, am mai avut un suflu de cercetător, pe care l-am cântărit mult înainte de a-l face. Văzusem în corespondență un concurs de proiecte NATO-Science, cu tema "Motoare electrice lineare", ceea ce reprezenta o extinderea a ce făcusem eu până atunci. Era foarte incitant, ar fi fost o recunoaștere internațională a mea ca specialist. Trebuia însă găsită o soluție credibilă de loțiitor la conducerea institutului pentru perioada cât lipseam și mai trebuia și să câștig concursul. Concursul l-am câștigat, iar ca om de nădejde l-am ales pe unul dintre directorii adjuncți, Paul Pencioiu, pe care îl adusesem de la Institutul de Mașini Unelte unde colaborasem foarte bine. Proiectul s-a derulat într-un institut din Milano și s-a finalizat cu publicarea unei cărți, sub egida NATO, iar mai târziu cu extinderea gamei de produse ale ICPE.

Drept recunoaștere a rezultatelor obținute ca director al ICPE am fost ales vicepreședinte la Patronatul Cercetării poziție din care am putut sprijini și mai mult

cercetarea în contextul complicat al evoluției socio-economice a României. Partea mea de responsabilitate a fost coordonarea relațiilor cu mediul de afaceri și cu presa. Dacă în mediul de afaceri începusem dezvoltarea unor punți serioase pe tema valorificării cercetării și inovării, în domeniul presei eram abia la început. Aveam o revistă internă a institutului, care apărea de zeci de ani și făcea ceea ce azi înțelegem prin cultură instituțională, se numea "Lucrările ICPE". Începusem să scriu editoriale menite să stabilească o legătură ideatică cu cei aproape cinci mii de salariați. Se întâmpla prin anul 1994 și reprezintă începutul meu în domeniul publicistic. Aceasta a fost calea prin care am intrat în relații de negociere cu reprezentanții puterii politice, în special cei din domeniile cercetare și industrie.

Erau multe de făcut în domeniul stabilirii unor noi fundamente care începeau chiar de la definițiile noțiunii de „cercetare științifică” și anume: *cercetarea fundamentală*, *cercetarea aplicativă* și *inovarea*. În mod normal, inovarea nu ar trebui tratată la domeniul cercetării, aceasta fiind mai repede asociată cu domeniul economic.

Cercetarea fundamentală cuprinde acea activitate prin care niște specialiști de înaltă clasă, bine selectați, o desfășoară pentru a deveni și mai competenți în domeniile lor, pentru a publica în reviste cu o foarte bună cotație națională și internațională, pentru a obține niște distincții și premii, de ce nu, chiar premii Nobel. Aceasta se desfășura și înainte, și continuă după 1989, în Institutele Academiei Române, Universități și unele dintre institutele de cercetări departamentale. La o dimensiune rațional evaluată, *această activitate trebuie finanțată 100% de la bugetul de stat*. Nu este obligatoriu ca România să abordeze cercetare fundamentală în orice domeniu, în primul rând, ținând cont că aceasta este foarte scumpă, iar în al doilea rând, că de la aceste cheltuieli nu se așteaptă niciun fel de recuperare economică a costurilor.

Cercetarea aplicativă cuprinde acel set de activități în urma cărora sunt concepute noi produse și tehnologii, iar acestea sunt transferate către potențialii producători în vederea exploatarei economice a acestora. Instituțiile implicate sunt firmele producătoare ale viitoarelor produse și institutele de cercetare științifică și dezvoltare tehnologică din domeniile respective. Finanțarea cercetării aplicative are o parte de la bugetul de stat, dar este necesară și o cofinanțare din mediul economic, acesta fiind cel ce va beneficia de efectele economice produse prin aplicarea rezultatelor. Deci, realizatorii proiectelor trebuie să urmărească obținerea de avantaje prin care să se recupereze cheltuielile făcute. Cercetarea aplicativă este o activitate menită să crească *competitivitatea*, motiv pentru care obținerea cotei de finanțare de la bugetul statului se va face prin competiție.

Inovarea este o formă de creație, cea mai importantă parte fiind în domeniul tehnic. Ca orice formă de creație, depinde de scipirea minții unor persoane, numite inventatori, și nu are legătură cu nivelul de educație al acestora și nici cu parcurgerea unui proces de cercetare prealabil. Întâmplător, cel mai mare inventator al tuturor timpurilor, *Thomas Edison*, nu a absolvit nicio formă organizată de învățământ. Asocierea inventatorului trebuie să se facă cu un *investitor*, persoană fizică sau instituțională care, având încredere într-o invenție, decide să finanțeze aplicarea acesteia până la obținerea de rezultate economice. Structurile care finanțează transferul tehnologic bazat pe inovare sunt de regulă instituții bugetare, fonduri de risc, business angels (îngerii afacerilor), persoane

fizice sau inventatorul însuși. Inovarea are o legătură foarte strânsă cu competitivitatea unei țări. Astfel, includerea administrării inovării în cadrul Ministerului Învățământului, cum s-a întâmplat mai tot timpul în România, este total inoportună.

Până în anul 1989, finanțarea cercetării și inovării, ca de altfel orice altă activitate, se făcea de la stat, proprietatea privată existând doar la nivel individual nu și instituțional. Totuși, exista căi diferite. Bugetul statului asigura direct cu fonduri doar proiectele din Planul de Stat, prin Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie (CNȘT), condus de Elena Ceaușescu. Mai existau Planul Departamental 1 (D1), dependent de ministerele de domenii, și Departamental 2 (D2) din cadrul Centralelor Industriale. Proiectele din D1 și D2 se derulau prin întreprinderile industriale care primeau fondurile și semnau contractele de cercetare cu institutele de cercetări sau universitățile ofertante, asumându-și valorificarea rezultatelor obținute. Academia Română avea și atunci, ca și acum, finanțare directă, fără a trece prin alte structuri guvernamentale.

Înainte de 1989, totalitatea fondurilor de cercetare din Planul de Stat, D1, D2 și Planul Academiei Române însumau puțin sub 3% din PIB, conform unor studii elaborate după 1990. Abia în anul 2007, Uniunea Europeană aproba o strategie prin care țările membre erau obligate să finanțeze cercetarea cu minim 3% din PIB, din care 1% din Bugetul de Stat și 2% din economie.

În țara noastră, imediat după revoluție, a existat o inerție a cifrelor de dinainte, dar în timpul Guvernelor Petre Roman situația s-a deteriorat radical, primul ministru tratând ostil domeniul, considerând că întreg sistemul a fost obedient față de soția dictatorului. La insistențele conducătorilor institutelor, care solicitau guvernului mai multă atenție pentru cercetare, circula atunci informația că ar fi spus: *Ce mai vor și ăștia?... Au scăpat țâța coanei Leana din gură și acum caută alta!*

Vorbele sunt vorbe, dar un fapt negativ este însă cert, prin Hotărâre de Guvern, a transformat toate institutele de cercetări aplicative, ca formă de organizare, în *societăți comerciale*, ceea ce însemna că le adăuga la „*grămada de fier vechi*”, de care spusese același prim ministru că reprezintă economia României, și deschidea o invitație aventurierilor din afacerile imobiliare pentru preluarea subevaluată a activelor acestora.

Nu a trecut mult timp și succesorul acestuia, primul ministru Teodor Stolojan, cu vocea lui apăsată, a întărit și mai mult ideea spunând, într-o cuvântare la o reuniune care avea loc în Aula Academiei Române, că *dacă ar fi să judecăm din punct de vedere economic, cercetarea științifică românească ar trebui închisă toată.*

Iată cum, după o trecere prin aspectul comercial și o judecată de contabil, un domeniu sensibil ca acesta a ajuns în bătaia vântului istoriei, doi conducători de guvern, cronologic, primii din noua epocă în care intrase țara, în care oamenii își puseseră mari speranțe de modernizare, au condamnat România la înapoiere și dependență de alții. Nu au înțeles că cercetarea științifică este altceva decât comerț și contabilitate. Ca structură guvernamentală, cercetarea era reprezentată atunci de un departament în cadrul Ministerului Învățământului, condus de niște profesori universitari foarte apreciați, dar care n-aveau nicio legătură cu managementul domeniului, fiind niște excelenți oameni de catedră și atât.

Guvernul Nicolae Văcăroiu a echilibrat oarecum situația, printr-o soluție tranzitorie spre începerea negocierilor de aderare la Uniunea Europeană. În primul rând, a fost înființat un minister cu profil de cercetare, primul din istoria României, denumirea exactă a acestuia fiind *Ministerul Cercetării și Tehnologiei*. Conducătorii proveneau din cercetarea aplicativă, având multă experiență în managementul specific: Doru Dumitru Palade, ministru, respectiv Florin Teodor Tănăsescu, secretar de stat.

Unele din instrumentele utilizate reprezentau o continuitate față de situația dinainte de 1989, mă refer la evaluarea situației printr-o expoziție națională, cea realizată la ROMEXPO în 1993 asemănându-se destul de mult cu fostele EREN (Expoziția Realizărilor Economiei Naționale). Trecând peste partea de formă, efectul acesteia a fost deosebit de benefic, acolo realizându-se dialogul foarte necesar dintre noile autorități politice și specialiști. Președintele Ion Iliescu, aproape jumătate dintre miniștri, mulți parlamentari, fiind prezenți în expoziție, ocazie ce a prilejuit căutarea unor soluții adecvate noilor realități pe care le trăiam. Soluția practică rezultată în urma acelor discuții, legiferată ulterior, a fost „Legea 1%”, care însemna colectarea procentului respectiv din cifra de afaceri a tuturor agenților economici.

Modul de administrare a acestui fond a fost stabilit prin *Programul ORIZONT-2000*. Pentru acesta s-a constituit *Colegiul Național pentru Cercetare-Dezvoltare*, format din mai multe Comisii de specialiști pe diferite sectoare de activitate, declarate prioritare, care, anual, colectau propuneri de proiecte, a căror aprobare ca tematică și valoare se adjucea prin *selecție de oferte*. Structura Colegiului Național se aproba prin ordinul ministrului.

În această perioadă s-a format și structura de dialog social la nivel național în triunghiul Minister – Patronat – Sindicate, care avea să aibă un rol foarte important în viitor. Tot atunci s-au inițiat și alte forme de colaborare cu valoare simbolică și de imagine. Una dintre acestea a fost declararea prin Hotărâre de Guvern a *Zilei Naționale a Cercetării și Proiectării*, aleasă pentru data de 19 Noiembrie, ziua de naștere a savantului George Emil Palade, laureat al Premiului Nobel pentru medicină, cercetător născut și școlit în România. Domnia sa a fost alături de noi prin mesaje telefonice transmise în direct cu ocazia Conferințelor Anuale organizate cu ocazia evenimentului. Cu această ocazie aveau loc întâlniri între reprezentanții Președenției României, Guvernului, Patronatului și Federației Sindicale care analizau realizările și problemele domeniului.

Personal, consider că această perioadă a fost una salvatoare pentru acele vremuri, punându-se baza unor structuri absolut necesare, având în vedere și noutatea viziunii politice, dar și adaptarea la modificările radicale intervenite în mediul economic, unde statul avea din ce în ce mai puține pârghii de intervenție. Unitățile de cercetare trebuiau să se alinieze la noua situație.

Criticii acelei perioade subliniază faptul că Programul ORIZONT-2000 nu era un program în sensul cerut de Uniunea Europeană, adică, unde proiectele să se adjuce prin licitații. Pentru aceasta ministerul nu putea face mai nimic, organizarea unor competiții de proiecte necesitând participarea a multor salariați, pe care structurile guvernamentale nu le mai aveau, ca înainte de 1989. Trebuia gândită o descentralizare a acestor activități, ceea ce presupunea o nouă

abordare, pentru care guvernul respectiv nu mai avea suficient timp, apropiindu-se momentul alegerilor.